

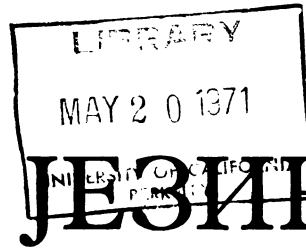
1155

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

(Naš jezik)

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XVII, Св. 3

БЕОГРАД, 1969.

КА ОСНОВАМА АКЦЕНТУАЦИЈЕ ИСТОЧНОХЕРЦЕГОВАЧКОГ ДИЈАЛЕКТА

Табеларно ћу приказати основне акценатске особине источнохерцеговачког дијалекта служећи се материјалом из ове четири монографије: 1) Гојко Ружићић, *Акцентски систем пљеваљског говора*, СДЗБ III 113-176; 2) Данило Вушовић, *Дијалект Источне Херцеговине*, СДЗБ III 1-70 (у табелама под рубриком Никшић — Бањани); 3) Јован Л. Вуковић, *Акцент говора Пиве и Дробњака*, СДЗБ X 187-417; 4) Asim Peco, *Akcentat sela Ortiješa*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Грађа X, *Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka*, књ. 7, 5-51 (при руци ми је сепарат). Рад је диференцијалан у односу на Вуковићев и Даничићев акценат. Примењујем Белићеву акценатску теорију. Узимам у обзир нове тенденције о којима исцрпно говори академик проф. др М. Стевановић у своме толико значајном делу *Савремени српскохрватски језик (граматички системи и књижевнојезичка норма)*, књ. I, Бгд. 1964, стр. I-X + 1-696. У своме раду *Ка основама акцентуације севернијих млађих новоштокавских говора* Наш језик, књ. XVII, св. 1-2) показао сам суштину акценатских односа између северније млађе новоштокавске и источнохерцеговачке дијалекатске зоне, па није потребно да то сад овде понављам. Ваља још само рећи да сам овим радом сад одговорио на основна питања постављена у моме *Упитнику за испитивање акцента у штокавским говорима* (ЈФ XXVII, св. 1-2, стр. 307-335), — разуме се, што се тиче ова четири говора источнохерцеговачког дијалекта.

Пљевља	Никшић- Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
трэсем	трэсемо	трэсем (вршэм, вршемо)	трэсем
плэтэм		плэтэм	плетем
мѡжеш = пѡ- можеш		мѡреш = пѡ- могнеш	мѡреш = поможеш
мѡјем, кѡјем	кѡјем	чѡјем (бијем)	шијем
	главњама	-ама = -ама	
смѡлāv (-ав)	гāрāv	гāрāv	гѡбав
жѡћкāст (-аст)	грѡвāст	вѡгāс(т)	
	вѡнѡти	-нѡ- = -ну-	
ѡрати	гѡздāти	-ā- = -а-	
пāнгити	бѡшѡти	-ѡ- = -и-	
држāгѡ	вѡљагѡ	-ѡ = -у	
ѡзѡшѡ (-е)	дāрнѡше	дѡнијеше	
крѡцѡт		-ѡт	ѡкрѡцѡт
бāбѡв	дѡспѡтов	-ѡв = -ов	ѡчев
сѡстрѡн	бāбѡн	бāкѡн	прāљѡн
мѡнѡ = кѡд мѡнѡ	мѡне = мѡне	мѡне = Пива; мѡне = Дроб- њак	мѡне
дāнāс		дāнāс = дāнас	
		бржѡ = брже	
		љѡцѡи	

Табела 1. Неакцентоване дужине.

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
синџва удџва		синџвац, -џвац удџвац, -џвац	удџвац, -џвац
лџвац; џвна, џвса, џрла	џвна, џвса	мџлац, мџлца џвас, -вса	џвас, џвса и џвса
Тџрци = Тџр- ци, здравље = здравље		џд јарца, џд сџнца, за здравље	стџрца иза сџнца
снџпле	снџпле; рџбље = -џ-	снџпле, грџжџе	снџпле, грџжџе = грџжџе
вр, стџ, грџм, ствџр, змај, руј, чџр, стџг	џџм, чџџр, члџн, гај, чџр, грџм, џм	врџ (вра), стџ, грџм, џм, стџг, чџр, Бџг	пџд, бџк, грџзд, џџм, грџм
зрџце	жрџвањ	испрџ црџкве, брџвна	црџква (црџква)

Табела 2. Акцентоване дужине.

	Пљевља	Никшић- Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
старо преношење, а-основе	ў топлину ў траву		на игле ў родбину на ријеку	на воду на старицу низа стјену
старо преношење с именица о-основе м. р.	пòд облаке		йза тора ў град ў облаке	òд грома йз града ў другòва
аналогија	на заглèд		ў ваздўк	на камён
	на витèза òд голуба		òд бадњака	на камён прекò грмена
старо преношење ср. р.	ў небо за очи		пò небу ў мору	йза кола
аналогија	йзјутра: пò јутру		на маслу: за грло	за брдо: òд рала
преношење с í-основа			ў голијен = ў несвијес(т)	ў несвјес = ў несвјес; за кокоши
			на исповијед = на Благовијес(т)	
ново преношење	на крај, дò краја		ў мајкè, пò сунцу; òд ватрè, òд брата, òд краја	иза лāђè, иза сунца; за снахè, за брата, ў крај

Табела 3. Преношење акента на проклитику с именица.

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
мѣнѣ — дѣ ме- нѣ — пѣред мѣнѣ		мѣне — ѡд ме- не — ѣспред мене	мѣне — на мене — испѣд мене
на ме — ѡза ме		за ме — пѣдѣ ме	на ме — пѣ- дѣ ме
		за нас — пѣдѣ нас	
		од ѡвог	ѡд овогѣ
		мѡј брате	
у добрѣ час		у добрѣчас	
дваѣс кѣћѣ		девет брѣтѣ	

Табела 4. Остали карактеристични случајеви преношења акцента.

	Пљевља	Никшић- Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
лок. јд.	граду лакту амбару = на сокаку порођају дому (на крају) говору у рату (рагу) мозгу (на нокту)	мјесецу = вршају грѣбѣну (камѣну)	граду, мраву, вршају = у воћњаку положају носу (на крају) грумену рагу = на прагу	граду дѹвару (бу- нару) догађају (-ају) боју (у крају) на камену = -ме-, прагу = прагу
ном. мн.	дани (брке = ак.) градови дијелови = станови	листови	брци брегови вјѣкови = ликови	брави гласови станови = вјѣкови
ген. мн.	дана другова жуљева = листова	градова (-ова)	брка гласова (гла-)	брав кумова (-ова) вјѣкова
дат.- инстр. -лок. мн.	данима бреговима (бреговима) жуљевима	бреговима (синдовима)	брцима (зубима) бреговима = гласовима глибовима	бравима (зубима) гласовима
име- ница крај	крајеви, крајева, крајевима	крајеви, крајева, крајевима	крајеви, крајева (-ева), крајевима (крајевима)	

Табела 5. Акцент именица м. р. са старим акцентом на почетном слогу.

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
	двђрови, -ђвђ, -овима	пђтови, -ђвђ, -овима = пђтови, -ђвђ, -ђвима = двђ- рови, -ђвђ, -овима	хђнови, -ђвђ, -овима; кљђчи-кљђчђ- -кљђчимђ
лђнци лђнђцђ = зђбђцђ лђнцимђ		вијђнци, лђнци вијђнђцђ	лђнци лђнђцђ
	нђрђдђ		

Табела 6. Акцент именица м. р. које немају стари силазни акцент на првом слогу

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
		у злђту, у мђсу = ђ мђсу	мђсу = нђ мђсу
дрђвђ, мђсла, испод жђтђ, гвђжђ		гвђжђ, гвђжђђ; дрђвђ; сијђна	дрђвђ, жђтђ, грђжђимђ
сђла-сђлђ-сђ- лимђ; ребрђ- -ребђрђ- -рђбримђ	ребђрђ	сђла-сђлђ- -сђлимђ; рђбрђ-ре- бђрђ	сђло-сђлђ- -сђлимђ рђбро-рђбрђ- -рђбримђ
прђд врђтимђ = за врђтимђ, нђз лђђђ = на лђђимђ		прђд врђтђ, нђз лђђђ	зђ врђтђ = за врђтђ, нђз лђђђ = низ лђђђ
дебђтђ		ђбђтђ	ђбђтђ

Табела 7. Акцент именица средњег рода.

	Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
ак. јд. а-ос- нова	снагу вџду тџплину = -џту, -џбу	главу вјсину = -сј-	главу, вџду бјстрину = -рј-	главу на воду крјвину = -вј-
дат. јд.	вџсци зџри	глави = глави вџди	глави = стијени вџди	џвци вџди
ак. мн.	снаге вџде тџплине = -џте, -џбе	главе	главе вџде бјстрине	траве - траве пџд ноге брјзине = -зј-
ген. мн.	рџкџ нџгџ	варњица (варњица)	рџкџ (рџкџ), нџгџ	рџкџ = рџка нџгџ = нџга
3-6-7. мн.	рџкама; странама--ра-	рџкама; грџнама	душама (дат. и: душама)	рџкама; грџ- нама = грџа-
лок. јд. и-ос- нова	на смрти; јесени; части;		у ражи = џ ражи; мла- дџсти; на власти; по џвојати	крџви; младџ- сти; на вла- сти; у памџ- ти = џ об- ласти
ген. мн.	Благовијџ- сти		кџсти; кџпј; кокоши; својати	нџћј; пџдј; кокошијџ;
3-6-7. мн.	о Благови- јџстима = џ Благови- јџстима		кџстима; кџпјима; кокошима; својатима	нџћјима; кџ- пјима; коко- шима; чџ- љџдма (че- љџдма)

Табела 8. Акцент именица женског рода.

Пљевља	Никшић— Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
бѡс-бѡсо-бѡсѡ		бѡс-бѡсо-бѡсѡ	бѡс-бѡсо-бѡсѡ
нѡв,-о, -ѡ (чѡстѡ)		нѡв-нѡво-нѡвѡ	нѡв-нѡво-нѡвѡ
мѡк-мѡко-мѡкѡ	мѡк-мѡка- -мѡко = мѡк- -мѡка, -о	мѡк-мѡко-мѡкѡ	мѡк-мѡка-мѡкѡ
дѡбар-дѡбро- дѡбрѡ		дѡбар-дѡбро- -дѡбрѡ	дѡбар-дѡбра- -дѡбрѡ
бѡстар-бѡстро- -бѡстрѡ		бѡстар -бѡстро- -бѡстрѡ	тѡнак- тѡнка- -тѡнкѡ
гѡдак-гѡтѡко- -гѡтѡкѡ	гѡдак = гѡдак	вѡтак-вѡт- ко-вѡтѡкѡ	сѡтан = сѡтаѡ, сѡтна-сѡтнѡ
тѡжак-тѡшко- -тѡшкѡ	мѡсаѡ = мѡ- сан-мѡснѡ = мѡрнѡ	гѡрак-гѡрка- -гѡркѡ (жѡтѡкѡ = жѡтѡкѡ)	гѡрак-гѡрко- -гѡркѡ (крѡтѡкѡ = крѡтѡкѡ)
бѡлаг-бѡлага- -бѡлагѡ (свѡтѡ, тѡђѡ)	бѡлаг- -бѡлаго	мѡлад-мѡлада- -мѡладѡ (свѡтѡ = свѡтѡ, тѡђѡ)	мѡлад-мѡлаго- -мѡладѡ
здѡрѡв, -о, здѡрѡвѡ = здѡрѡвѡ	дѡгѡ = дѡгѡтѡ = дѡгѡтѡ	здѡрѡв-здѡрѡ- во-здѡрѡвѡ	пѡн-пѡно- -пѡнѡ
вѡлажан-вѡлаж- но-вѡлажнѡ		нѡзак-нѡско- -нѡскѡ	спрѡтан-спрѡтна- спрѡтнѡ
	кѡрѡвѡв, -а, -о	кѡрѡвѡв-кѡрѡ- вѡво-кѡрѡ- вѡвѡ	кѡрѡвѡв-кѡрѡ- вѡва-кѡрѡвѡвѡ

Табела 9. Придевски акценат.

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
мѣнѣ (мѣне)- -кѡд мѣнѣ- -пѡред мѣнѣ	мѣне = мѣне	мѣне — на ме- не — ѡспред мене	мѣне — на ме- не, иза меѣе
		ѡн	
чегѡгод		ѡвогѡ	ѡвај, ѡд овогѡ
		кѡјѡ	кѡјѡ — прекѡ којега
			чѡјѡ — иза чи- јегѡ
	мѡјѣга = -јѣ-		
		свѡ драгѡ нѡн	

Табела 10. Заменички акценат.

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
јѣднѡга = јѣднѡга		јѣднѡга = јѣднѡга	
стѡ динѡра		двѡјѣ литре	
првѡ = првѡ	првѡ = првѡ	првѡ	
сѣдмѡ	сѣдмѡ	сѣдмѡ	
ѡсмѡ	ѡсмѡ	ѡсмѡ	
	четвѣрица	двѡјица = двѡјѡца	

Табела 11. Акценат бројева.

Пљевља	Никшић- Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
донијети = д̀онијети		д̀онијети = донијети	
умријети = у̀мријети	мр̑ијети	п̀омријети (помријети)	у̀мрјети
изићи = ѝзићи		изићи = ѝзаћи	
д̀оћи		д̀оћи = д̀оћи	
	п̀ећи = п̀ећи, д̀овести	Пива: д̀ове- сти Дробњак: -в̀е-	б̀ос(ти), о̀плес(ти)
	тр̀ести	тр̀ести = в̀ући	в̀ућ(и)
	о̀тр̀ести	о̀дв̀ући (-в̀у-)	о̀тр̀ес(ти)
		г̀урнути = г̀урнути	
	д̀арнути	г̀ра̀нути	
		каж̀евати = каз̀ивати	
		изу̀зимати = изу̀змати	
		нам̀јештати	
	д̀ичити	б̀ачити	
п̀уштити		п̀ушћити	

Табела 12. Глаголски акценат. Инфинитив.

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
трнѹ-ѹтрнѹ		викнѹ-заврнѹ	викнѹ-пѡдвик- нѹ
пѣта-упѣта			зѡписѡ (-пѣ-)
		чепрка	
бјежа-дѡбје- жѡ		држа-задржа	
трча-пѡтрчѡ			
		смѣја-насмѣја	
		купѡва-наку- пѡва	
		лѣже-нале- же	лѣже-зѡле- же
рѣче-пѡрѣ- че (рѣче)		рѣче-пѡрече	рѣче-пѡрече
зѡсједе			
пѡједе		јѣде-ѹједе	пѡједе
прѣсрете			
		ѹлезе	налезе
дѡпаде			
пѡдиже			
			ѣзиѣ
виѣ-ѣзвиѣ		нѣ виѣ	
глѣда-пѡглѣдѡ		глѣда-пѡглѣда	
дѣза-пѡдизѡ		стѣза-сѹсти- за	
кѡја-пѡкаја се		кѡја се-пѡ- каја се	
		вјѣрова-пѡ- вјѣрова	
зѡклѣсмо = заклѣсмо	клѣсмо	клѣсмо, зѡклѣ- смо = клѣсмо, заклѣсмо	

Табела 13. Глаголски акценат. Аорист.

Пљевља	Никшић- Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
као код Даничића			заклѐла, -ѐло
			пѝпијо, -ила, -о
			дѝао, дѝала, -о
			прѝдѝала, -о
		дрѝжѝ, -ѝала	дрѝжао (дрѝжѝ)
		трѝсла	трѝсѝ, трѝсла, -о
			йстрѝсо, -ѝсла, -о (довѝукла)
			пѝкѝ-пѝекла, -о
		оплѝла, из- рѝкла	йспекѝ, -екла, -о (оплѝла)
		ѝтишла = оти	ѝбишла
			дѝзвѝ, дѝзвѝала = дѝзвала
		ѝтровѝала	кѝповѝ — купѝ- вала
		лѝкала, пѝло- кѝала	лѝкѝ — лѝкала, -о
		грѝктала	шѝптѝ, -ала, -о
		зѝграктѝала = -рѝ-	прошѝптѝ, -ала, -о
		гомѝлала	
	нѝгомилѝала = й		
	мѝтала		
	вѝјѝнчала		
	рѝзгранѝала = разгранала		

Табела 14. Акцент глаголског придева радног.

Пљевља	Никшић- Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
пече́мо		пече́мо	пече́мо
копа́мо	воли́мо = смијемо	жели́мо-жель- мо	жели́мо
йспечѐм (-емо)		йспечѐм	испечѐм
до́несѐм		до́несѐм	до́несѐм
йдѐм, идѐмо = йдѐмо		йдѐм, йдѐмо =идѐмо, йдѹ	
		дођѐм	
до́зовѐм		за́зовѐм	на́зовѐм
		пијѐм (Дужи: пијѐм)	
копа́мо		копа́мо	
чешља́мо		за́чешља́мо	
не ваља́		не ваља́ = не ваља́	
	вјенча́вајѹ	питајѹ (пита- јѹ), за́питајѹ	
	тресе́мо = тресе́мо	живи́мо = живи́мо	
	воли́мо	во́лим	
			за́вирѐм
поже́лим (при- држи́)			за́жели́

Табела 15. Глаголски акценат. Презент.

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
			призната
			знат — зната
		тресен, тресена, -о	тресен, тресена, -о
		заметен, -а, -о	
			једен, једена, -о
учињена		учињена	
		жљен, -а, -о	жљен, -а

Табела 16. Акцент глаголског придева трпног.

Пљевља	Никшић- -Бањани	Пива и Дробњак	Ортијеш
чињаг - чи- њаше	вољамо = вољамо	жљаг - жља- мо	
		плетијак - плетијасмо	
		йдаше; йда- смо, йдагу = -ū	
бијаше = бијаше	бијагмо	бијаше (бија- ше, бијаше)	
држаше = држаше		копак- -копасмо	

Табела 17. Глаголски акцент. Имперфекат.